

Г Л А С Н И К

А Д В О К А Т С К Е К О М О Р Е В О Ј В О Д И Н Е

Ч А С О П И С З А П Р А В Н У Т Е О Р И Ј У И П Р А К С У

Година LXXXIV

Нови Сад, март 2012

Књига 72

Број 3

Ч Л А Н Ц И

UDC 341.3

Доц. др Милош Пећровић,
Државни универзитет Нови Пазар – Департман за правне науке

ЗОНЕ И МЕСТА ПОД СПЕЦИЈАЛНОМ ЗАШТИТОМ У ОРУЖАНИМ СУКОБИМА *

САЖЕТАК: Правилима међународног хуманитарног права установљени су различити облици зона и места под специјалном заштитом у оружаним сукобима. Различитост имена, појавних облика и начина успостављања ових зона, као и њихов значај у погледу омогућавања угроженим категоријама лица да лакше преброде страхоте рата, упућују на потребу њихове теоријске анализе. У овом раду аутор је анализирао основна правила која се односе на заштићене зоне и места, и то појединачно за сваку од њих, уз компарацију појединих правних решења на оним местима где се за тим указала потреба. Такође, у раду је указано и на одређене недостатке које тренутна легислатива у овој области има, и истовремено су изнета и одређена запажања о могућим правцима унапређења и модернизације хуманитарно-правних правила о зонама и местима под специјалном заштитом у оружаним сукобима.

Кључне речи: међународно хуманитарно право, небрањена места, демилитаризоване зоне, неутрализоване зоне, санитаретске зоне и места, санитаретске зоне и места и места безбедности

---

* Рад примљен: 10. 10. 2011. године.

УВОД

Оружани сукоб има своју логику. Она извире из чињенице да се исти води између супротстављених страна које теже да противнику наметну своју вољу употребом, првенствено оружане силе. Стране у сукобу имају свој циљ, који може бити заузимање територије противника, одбијање агресије, отцепљење дела територије, повратак суверенитета над окупираним делом територије, протеривање колонијалне силе са националне територије, опстанак режима на власти, свргавање режима са власти; циљеви страна у сукобу су увек супротстављени, као и оне саме. Међународно хуманитарно право, као грана права доминантно примењива у оружаним сукобима, има своју логику која се заснива на проналажењу идеалног односа између војне потребе која провејава кроз његова правила, а којом се омогућава несметано извођење борбених операција и хуманости као начела такође инкорпорираних у његова правила, а којом се захтева да се насиље у оружаним сукобима ограничи на ону меру која је неопходна да би се постигао циљ сукоба. Логика међународног хуманитарног права недвосмислено упућује на један од његових превасходних циљева: заштита свих оних који не учествују, или више не учествују непосредно у непријатељствима.

У погледу заштите појединих категорија лица (првенствено цивила, рањеника и болесника) правилима међународног хуманитарног права предвиђена је могућност формирања различитих зона и места под специјалном заштитом током оружаних сукоба. С обзиром на бројне варијетете у којима се ове зоне и места могу појавити у пракси оружаних сукоба, као и на бројност њихових назива, намеће се потреба за објашњењем суштинских сличности и разлика између појединих категорија зона и места под специјалном заштитом. У том смислу, циљ овог рада је теоријска анализа појмова „небрањено место”, „демилитаризована зона”, „неутрализована зона”, „санитетске зоне и места” и „санитетске зоне и места и места безбедности”.

НЕБРАЊЕНА МЕСТА

Посматрано у историјском контексту развоја и кодификације правила ратног, а касније хуманитарног права¹ појам „небрањено место” је први од појмова заштићених зона и места који се појавио у једном међународно-правном документу. Хашким правилником о законима и обичајима

---

¹ О историјском развоју самог имена ове гране права видети у: Петровић, М. *Међународно ратно и/или хуманитарно право, Право – теорија и пракса*; Нови Сад, бр. 7–8/2010, стр. 178–187.

рата на копну (у даљем тексту: Хашки правилник),² у чл. 25, додуше на индиректан начин, установљен је појам „небрањеног града” кроз забрану напада или бомбардовања било којим средством небрањених градова, села, насеља или зграда, при чему је, према Перазићу у *време доношења Хашких конвенција (1907. године – прим. М. П.) израз небрањено место заправо био нека врста синонима за невојни објект*.³ Недостатак не само овог документа, него и укупног система хашког права из 1899. и 1907. године лежи у недостатку дефиниције и услова које би неко место требало да задовољи да би имало статус небрањеног места. Према Вучинићу, те услове *прописивала су обичајна правила тог времена, а да би неко место добило статус небрањеног места било је потребно да о томе дају пристанак обе сукобљене стране, што значи да једнострана изјава воље о томе није производила правно дејство*.⁴ На овакав начин обичајима установљена правила сигурно нису пружала висок степен гаранција, првенствено из разлога што је постојала могућност да сукобљене стране један исти обичај различито тумаче и примењују у пракси, а други разлог је био тај што у то време није постојао адекватан наднационални механизам којим би се могло утврдити да ли је нека од страна у сукобу прекршила забрану напада на места и објекте набројане чл. 25. Хашког правилника.

На овом месту би свакако било корисно поменути да Хашки правилник у чл. 27. „на мала врата” у легислативу уводи неку врсту заштићене зоне, мада исту појмовно не одређује. Поменути чланом се предвиђа да се приликом опсада и бомбардовања морају поштедети, колико год је то могуће, поред верских, историјских, културних, научних објеката и болница, и *сабиралишта рањеника и болесника*, под условом да нису у исто време употребљени у војне сврхе. Ако занемаримо изузетно низак ниво заштите који предвиђа овај члан, с обзиром да исти има једну до бесмисла релативизујућу одредбу која гласи *предузети све потребне мере, (...) колико је год то могуће* којом се предвиђени ниво заштите побројаних објеката оставља на милост и немилост субјективној оцени команданта јединице која врши опсаду, односно бомбардовање, ипак остаје чињеница да се у овом тексту појављује једно посебно место (сабиралиште рањеника и болесника), које заправо представља установљавање правца у ком ће се у будућности кретати развој хуманитарно-правних правила. Иако недефинисано и неразрађено у Хашком правилнику, сабиралиште рањеника

² Текст Правилника о законима и обичајима рата на копну видети у: *Извори међународног хуманитарног права*, Југословенски црвени крст, Београд, 1999, стр. 270–278.

³ Перазић, Г. *Међународно право*, ВИНЦ, Београд, 1986, стр. 181.

⁴ Вучинић, З. *Међународно право и хуманитарно право*, ВИЗ, Београд, 2001, стр. 204.

и болесника свакако је легислативни зачетак нечега што ће у будућности бити именовано као *саниџејтска месџа и зоне*.

С обзиром да је појам небрањеног места још од свог утемељења у Хашком правилнику остао непрецизан и неодређен, при чему се ове мане првенствено испољавају у *недоумици како да нејпријатељ зна да је неко месџо небрањено, ко је надлежан да џаково месџо прогласи небрањеним и шџа значи небрањено*⁵, а пошто је пракса оружаних сукоба вођених након Другог светског рата (и након доношења Женевских конвенција о заштити жртава оружаних сукоба из 1949. године које такође нису дефинисале појам небрањеног места) показала да стране у сукобу вешто и прилично бескрупулозно користе недостатак прецизне дефиниције појма, приликом израде Допунских протокола на Женевске конвенције приступило се исправљању овог недостатка. У чл. 59. Првог допунског протокола (1977) на Женевске конвенције (у даљем тексту: Протокол)⁶ учињена је детаљна разрада свих елемената неопходних за проглашење једног места небрањеним и за успостављање посебног режима заштите небрањеног места. Прво, странама у сукобу је забрањено да било којим средствима нападају небрањена места, и иста одредба је постављена као апсолутна, док год небрањено место испуњава одређене опште услове предвиђене Протоколом. Затим, одговарајуће власти стране у сукобу могу прогласити као небрањено место свако насељено место близу, или у зони где су оружане снаге у додиру, које је отворено за окупацију од противничке стране. Два питања се намећу као логична из претходне реченице, а иста је Протокол оставио отворенима. Прво, које су одговарајуће власти стране у сукобу које могу прогласити неко насељено место небрањеним, и друго, да ли се неко место може прогласити небрањеним само током сукоба, или то може бити учињено и раније? Према коментаторима Допунских протокола⁷ неспорно је да одређено место небрањеним може прогласити врховна извршна власт земље у којој се то место налази, али имајући у виду сложеност ситуација које оружани сукоб намеће, првенствено отежаност комуникација између различитих нивоа власти, небрањеним место може прогласити у таквим околностима и локални војни командант, па чак и локална извршна власт, али иста мора имати сагласност војних власти које су реално једине спо-

⁵ Јончић, В. *Међународно хуманиџарно право*, Правни факултет, Београд, 2010, стр. 287.

⁶ Текст Протокола видети у: *Извори... Оп. cit.* стр. 181–235.

⁷ Pilloud, C.; De Preux, J.; Sandoz, Y.; Zimmermann, B.; Eberlin, Ph.; Gasser, H.; Wenger, C. F.; Junod, S. S.; Pictet, J.: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, International Committee of the Red Cross, Martinus Nijhoff Publishers, Geneva, 1987, стр. 703–704.

собне да нареде евакуацију својих потчињених јединица и на тај начин одређено место учине небрањеним. Што се тиче одговора на друго питање, неспорно је да се неко место може прогласити небрањеним током трајања оружаног сукоба, али Протокол не поставља никакве препреке да се то исто уради и пре почетка оружаног сукоба, на пример у време док трају непосредне припреме за оружани сукоб, приликом размештања јединица на одбрамбене положаје, односно, да кажемо то једним општим именом, за време непосредне ратне опасности. Што се тиче услова које небрањено место мора испуњавати, према чл. 59. ст. 2. Протокола, они су следећи:

- сви борци, покретно оружје и покретна војна опрема морају бити евакуисани, при том присуство у небрањеном месту локалних полицијских снага намењених искључиво одржавању реда и закона, као и рањеника и болесника који нису могли бити евакуисани из медицинских разлога и њима придодатог медицинског особља које их збрињава није у супротности са статусом небрањеног места;
- непокретне војне инсталације или установе не смеју се никако користити за непријатељства;
- власти или становништво не смеју предузимати никакав непријатељски акт и не смеју се предузимати никакве акције за подршку војним операцијама.

Наравно, моментом када небрањено место престане да испуњава ове услове, оно губи тај статус и задржава онај ниво заштите предвиђен другим одредбама међународног права које се примењују у оружаном сукобу.

У погледу изјаве којом се у складу са претходним условима проглашава небрањено место, иста треба да се упуту противничкој страни, са што прецизније дефинисаним и описаним границама небрањеног места. Страна у сукобу којој је упућена изјава треба да потврди пријем и да третира то место као небрањено место, осим ако претходно побројани услови нису стварно испуњени, у ком случају ће о томе одмах обавестити страну која је дала изјаву. Ако услови постављени ст. 2. нису испуњени, место треба да и даље ужива заштиту обезбеђену другим одредбама међународног права које се примењују у оружаном сукобу, као што су на пример, забрана усмеравања напада на цивилно становништво, забрана напада на објекте неопходне за живот и преживљавање цивилног становништва, забрана напада на објекте и инсталације које садрже опасне силе и слично. Протокол у чл. 59. ст. 5. оставља могућност и да се стране у сукобу договоре о установљењу небрањених места, чак и ако таква места не испуњавају

опште услове прописане ст. 2.,⁸ и то на основу писменог споразума између сукобљених страна којим треба да се што прецизније дефинишу границе таквог места, и ако је то потребно да се утврди начин надзора над тако установљеним небрањеним местом. Страна у сукобу која контролише место које је предмет претходно поменутог споразума дужна је исто означити, колико год је то могуће, таквим знацима са којима ће се сложити и друга страна, а исте треба истаћи тамо где су јасно видљиви, нарочито на његовим периметрима, границама и на ауто-путевима.

Овде је потребно истаћи да је посебно уочљиво одсуство временског рока на који се једно место може прогласити небрањеним, а такође је уочљиво и одсуство прецизно дефинисане површине на којој се такво место може простирати. Овим је остављен простор заинтересованим странама да у конкретној ситуацији, било путем споразума или путем изјаве и прихватања исте прецизније одреде ове чиниоце једног небрањеног места, чиме се уважава реалност оружаног сукоба као и чињеница да инволвиране стране имају посебне интересе који извиру из специфичности ситуације на самом терену.

У вези са појмом небрањеног места потребно је указати на још један појам, прилично познат у историји оружаних сукоба, а то је отворени град. Под овим појмом подразумева се насељено место које је пре отпочињања непријатељстава на основу споразума супротстављених страна добило статус отвореног града, чиме се забрањују напади на њега. Пошто овај појам није ближе одређен правним нормама међународног права,⁹ на

---

⁸ Обрадовић, Шаховић и Деспот наводе добар хипотетички пример могућег неиспуњавања општих услова, а да при том то не утиче на статус небрањеног места. По њима, у граду би могле остати читаве војне јединице које су спремне да се предају, или, било би могуће ако нема расположивих полицијских снага, да се остави изван број наоружаних војника који ће вршити полицијске дужности. Видети: Обрадовић, К., Шаховић, М., Деспот, М. *Међународно хуманитарно право – развој, примена, санкције*, БЦЈП, Београд, 2002, стр. 205.

⁹ За разлику од међународног права, поједини званични документи садрже дефиницију отвореног града. Тако, на пример, Војни приручник Велике Британије отворени град дефинише као место *које је толико небрањено, и изнутра и споља, да непријатељ може да уђе и да га заузме без борбе или жртјава. Из тога следи да ниједан град иза непосредне линије фронта не може бити отворен или небрањен, пошто нападач мора да се бори на путу до тог града. Питање да ли је град отворен или није разликује се од питања да ли град садржи војне циљеве. Град у првој борбеној линији, без средстава одбране, који се ни споља не брани и у који непријатељи могу да уђу и да га заузму, у било које време, без борбе и жртјава, је небрањени град чак и ако садржи фабрике муниције.* Видети: Henckaerts, J. M., Doswald-Beck, L. *Обичајно међународно хуманитарно право – Том I: Правила*, ICRC, 2005, стр. 127.

основу праксе, претежно из Другог светског рата,¹⁰ као услови да би неко место добило статус отвореног града, најчешће се наводе: *да месито не буде брањено и да се у њему не налазе оружане снаге; да преко његове територије не саобраћају војне јединице и да се не превози војни материјал; да се у привредним и индустријским постројењима тог месита прекине свака делатност војног значаја или делатност у војне сврхе; да месито прекине све везе са домаћим и савезничким оружаном снагама*¹¹, као и могућност да се споразумом утврди и евентуално успостављање међународне контроле над испуњавањем услова.

ДЕМИЛИТАРИЗОВАНЕ ЗОНЕ

Демилитаризована зона као појам има два значења. Прво, којим се нећемо значајније бавити, јесте демилитаризована зона као *sui generis* облик међународне службености предвиђене најчешће мировним уговорима када се из разлога предострожности, у циљу избегавања сукоба, армије двеју држава раздвајају таквим зонама.¹² Као примере за овакве демилитаризоване зоне можемо навести Версајски уговор из 1919. године, којим је према чл. 42–44. Немачка била дужна да демилитаризује источну обалу Рајне, која је граница са Француском, у дубини од 50 км¹³, као и поједине одредбе Уговора о миру са Италијом (Париска мировна конференција) из 1947. године, где се у чл. 11. предвиђа трајна демилитаризација острва Палагружа, а у чл. 14. демилитаризација Додеканеских острва.¹⁴ За потребе овог рада, суштински је битно друго значење појма *демилитаризована зона*, њено поимање као једног од облика заштићених зона према правилима међународног хуманитарног права, или како то коментатори Допунских протокола наглашавају *demilitarized zones in the sense of Article 60 of the Protocol*¹⁵. А према одредбама поменутог чл. 60. демилитаризована зона

¹⁰ Као типичан пример у литератури се наводи да су савезници 1943. године, да би признали Риму статус отвореног града, захтевали не само евакуацију свих војних јединица и команди, него и италијанске владе и успостављање контроле испуњавања ових услова од стране Швајцарске као неутралне силе. Видети: Вучинић, З. *Op. cit.*, стр. 206.

¹¹ *Ibid.*

¹² Обрадовић, К., Шаховић, М., Деспот, М. *Op. cit.*, стр. 205–206.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Видети: Ковачевић, Д., Турчић, Б. *Париска мировна конференција и мировни уговори из 1947. године*, Stylos, Београд, 1996, стр. 95–97.

¹⁵ Pilloud, C.; De Preux, J.; Sandoz, Y.; Zimmermann, B.; Eberlin, Ph.; Gasser, H.; Wenger, C. F.; Junod, S. S.; Pictet, J. *Op. cit.*, стр. 278.

представља споразумом договорено подручје на које је странама у сукобу забрањено да прошире своје војне операције ако је то у супротности са одредбама споразума, и које испуњава следеће услове:

- евакуисани су сви борци, као и преносиво оружје и покретна војна опрема;
- није учињена никаква непријатељска употреба фиксних војних постројења или установа;
- није почињен никакав акт непријатељства од стране власти или становништва;
- прекинуте су све активности повезане са ратним напорима.

Споразум којим се формира демилитаризована зона треба да буде изричит, а сам Протокол предвиђа различите модалитете његовог закључења: усмено или писмено, директно или преко Силе заштитнице или било које непристрасне хуманитарне организације, а може и да се састоји од реципрочних и подударних изјава; може се закључити у доба мира, као и после избијања непријатељстава, и исто као и код небрањеног места споразумом је потребно дефинисати и прецизно описати границе демилитаризоване зоне, и по потреби утврдити начин надзора над поштовањем одредби споразума, при чему је важно истаћи да се међународни надзор у досадашњој пракси показао као одговарајући метод верификације да се договорени услови поштују.¹⁶ Даље, споразумом је потребно ближе дефинисати начин тумачења одредбе о престанку свих активности повезаних са војним напорима (које су то активности и до када морају престати), као и која се лица могу примити у демилитаризовану зону, а да то не угрози њен статус. У погледу присуства у зони лица посебно заштићених правилима хуманитарног права, затим полицијских снага задржаних у зони ради одржавања закона и реда, означавања граница зоне и губитка статуса заштићене зоне, чл. 60. садржи иста правила као и претходно обрађени чл. 59. Протокола. И на послетку, оно што чини суштинску разлику између демилитаризоване зоне и небрањеног места јесте правило садржано у чл. 60. ст. 6. Протокола, које предвиђа да, ако се борбена дејства примакну у близину демилитаризоване зоне, и ако се стране у сукобу тако споразумеју, ниједна од њих не може да користи ту зону за сврхе повезане са вођењем војних операција или да једноставно укине њен статус. У вези са напред реченим, а с обзиром на правило старо колико и историја оружаних суко-

---

¹⁶ Типични примери за ову тврдњу су споразум о дезангажовању између Израела и Сирије, Карачи споразум и Панмунџом споразум о примирју. Видети више у: Henckaerts, J. M., Doswald-Beck, L. *Op. cit.*, стр. 124–125.

ба да *silent enim leges inter arma* сасвим се разумном чини констатација да је непристрасни надзор над поштовањем одредби споразума о демилитаризованој зони *conditio sine qua non* поштовања одредби споразума о некоришћењу демилитаризоване зоне у војне сврхе.

НЕУТРАЛИЗОВАНЕ ЗОНЕ

Неутрализоване зоне, исто као и демилитаризоване зоне спадају у територије *квалификоване као заштићени простори, искључене из војних активности из разлога хуманости*.¹⁷ Мада су као правни институт међународног хуманитарног права кодификоване тек Четвртом женеваком конвенцијом из 1949. године, неутрализоване зоне су и пре доношења ове Конвенције више пута формиране, на различитим местима, током оружаных сукоба: у Мадриду 1937. године, током шпанског грађанског рата; током конфликта у Палестини, 1948. године и током кинеско-јапанског рата 1937. године у Шангају.¹⁸ Што се тиче њиховог позитивно-правног статуса, исти је регулисан чланом 15. Четврте женеваке конвенције.¹⁹ Према њему, свака страна у сукобу може непосредно или посредством неке неутралне државе или хуманитарне организације да предложи противничкој страни стварање, на подручјима на којима се воде борбе, неутрализованих зона којима је циљ да ставе ван домашаја борбе без икаквог разликовања: рањенике и болеснике, борце или неборце; и грађанска лица која не учествују у непријатељствима и која се не одају никаквој делатности војничке природе за време свог боравка у тим зонама. Чим се стране у сукобу сагласе о географском положају, снабдевању и контроли предвиђене неутрализоване зоне, сачиниће се писани споразум који ће потписати представници страна у сукобу, а којим ће се одредити почетак и трајање неутрализације те зоне. За разлику од демилитаризоване зоне, овде видимо да се неутрализована зона може формирати искључиво на основу писменог споразума, и то тек по отпочињању оружаног сукоба. Следећа *differentia specifica* неутрализоване зоне је да се у њу, без икаквог разликовања, могу смештати рањени и болесни борци, што значи – припадници страна у сукобу и, коначно, неутрализована зона је једина од свих заштићених зона

¹⁷ Јончић, В., *Op. cit.*, стр. 286–287.

¹⁸ Видети: *Commentary IV Geneva Convention*; International Committee of the Red Cross; Geneva; 1958, стр. 129.

¹⁹ Текст Четврте женеваке конвенције видети у: *Извори међународног хуманитарног права*, Југословенски црвени крст, Београд, 1999, стр. 117–168.

која има временски ограничено трајање. Оно што Конвенција не предвиђа, је начин обележавања граница неутрализоване зоне, па је логично претпоставити да се и на њу *mutatis mutandis* односе правила о обележавању идентична онима о начину обележавања небрањеног места и демилитаризоване зоне. Све набројане разлике су ипак само техничке природе, док постоји и једна која је суштинска. Неутрализована зона је једини облик заштићене зоне који се може формирати у току немеђународног оружаног сукоба.²⁰ До овог закључка долазимо анализом ст. 2. и 3. заједничког чл. 3. свих Женевских конвенција. Према тим одредбама, свака непристрасна организација, као што је Међународни комитет црвеног крста, може да понуди своје услуге странама у сукобу, а стране у сукобу ће се, с друге стране, трудити да ставе на снагу путем посебних споразума један део или све одредбе Женевских конвенција. С обзиром на природу немеђународног оружаног сукоба у ком супротстављене стране као битан елемент тактике користе различите врсте утицаја на цивилно становништво, и у којем бар једна од супротстављених страна делује ван оквира националног законодавства, у истом по логици ствари не може бити демилитаризоване зоне, а поготово не небрањеног места, тако да као једина могућност остаје формирање неутрализованих зона ограниченог временског трајања, ако се стране у сукобу о томе договоре, односно, ако се договоре да ставе на снагу одредбе чл. 15. Четврте женевске конвенције.

САНИТЕТСКЕ ЗОНЕ И МЕСТА

Санитетске зоне и места, као посебан облик заштићених зона у оружаном сукобу, до своје кодификације у чл. 23. Прве женевске конвенције,²¹ прошле су кроз готово један век дугачак процес правног, теоријског и практичног уобличавања. Према коментаторима Прве женевске конвенције²² оснивач Црвеног крста, Анри Динан, је још током француско-пруског рата 1870. године предлагао оснивање оваквих зона и места у, за ту прилику, наменски неутрализованим насељима, у које би се смештали рањени и болесни припадници оружаних снага у поменутом сукобу, али ова идеја се није остварила у пракси због брзог завршетка борбених дејстава,

²⁰ Текст Четврте женевске конвенције видети у: *Извори међународног хуманитарног права*, Југословенски црвени крст, Београд, 1999, стр. 117–168.

²¹ Текст Прве женевске конвенције видети у: *Извори међународног хуманитарног права*, Југословенски црвени крст, Београд, 1999, стр. 1–21.

²² Видети: *Commentary I Geneva Convention*, International Committee of the Red Cross, Geneva, 1952.

исто као ни Динанов покушај наредне године да током Париске комуне формира безбедну зону за цивилно становништво избегло из Париза. Без обзира на почетне неуспехе, идеја је рођена и кренула је путем свог правног и практичног уобличавања. У наредном периоду чињени су напори у правцу придобијања широке подршке јавности у циљу формирања зона и места за смештај и заштиту рањених и болесних припадника оружаних снага, али и цивила, а посебно деце, жена, старих и немоћних, у чему је предњачила организација Association internationale des Lieux de Geneve, француског генерала Жоржа Сен-Пола; и у другом смеру, поред већ поменутог чл. 27. Хашког правилника из 1907. године, којим је уведен појам сабиралишта болесних и рањених, под окриљем Црвеног крста, на међународној конференцији 1938. године, донет је први нацрт Конвенције о формирању санитарских зона и места за рањене и болесне припаднике оружаних снага, која због почетка Другог светског рата никада није до краја разрађена и усвојена. Након Другог светског рата, на дипломатској конференцији 1949. године, усвајањем Прве женевске конвенције санитарске зоне и места су добиле свој правни израз у облику у којем га и данас препознајемо. Према одредбама чл. 23. поменутог конвенције, државе уговорнице (Прве женевске конвенције – *џрим. М. II.*) још у време мира, а стране у сукобу по отварању непријатељстава, могу установити на својој сопственој територији, и ако за то постоји потреба на окупираним територијама, санитарске зоне и санитарска места тако организована да ставе ван домаћаја рата рањенике и болеснике, као и особље коме је стављено у задатак уређење и управа тих зона и места и нега која се има дати у њима окупљеним лицима. Сукобљене стране такође могу и у току непријатељстава закључити споразум о међусобном признавању санитарских зона и места. Услови које санитарске зоне и места морају испуњавати се у значајној мери разликују од услова постављених за формирање небрањеног места и демилитаризоване зоне. Према Прилогу бр. 1²³ уз Прву женевску конвенцију, ти услови су следећи: санитарске зоне морају представљати само незнатан део територије која се налази под влашћу силе која их је створила, морају бити слабо настањене у односу на своје могућности пријема становника, морају бити удаљене од подручја извођења војних операција и не смеју имати никаквих војних објеката нити важних индустријских постројења или административних установа, нити се смеју налазити на подручјима која по свој вероватноћи могу бити од значаја за вођење рата. Даље, морају бити строго намењене рањеницима и болесницима, као и особљу чија је дужност уређење и управљање тим

---

²³ Текст Прилога бр. 1 видети у: *Извори међународног хуманитарног љива*, Југословенски црвени крст, Београд, 1999, стр. 22–24.

зонама и местима и пружање неге лицима која су у њима смештена, при чему се подразумева да лица која стално бораве у тим зонама имају право да у њима и даље станују. Лица која се по било ком основу налазе у некој санитарској зони, не смеју се одавати никаквом раду који је у непосредној вези са војним операцијама или са производњом ратног материјала, како у самој зони тако и ван ње, а Сила која ствара једну санитарску зону мора предузети све потребне мере ради забране приступа у зону свим лицима која немају право да у њу уђу или да се у истој задржавају. Затим, санитарске зоне не смеју саобраћајне везе и превозна средства која су им на располагању употребљавати за превоз војних лица или војног материјала, чак ни када је у питању обичан транспорт, нити се исте у било ком случају смеју војнички бранити. У погледу обележавања, санитарске зоне морају бити обележене црвеним крстом или црвеним полумесеком на белој основи постављеним на ивицама зона и на зградама,²⁴ а ноћу се могу обележити и одговарајућим осветљењем. У погледу надзора над испуњавањем услова, свака Сила која је признала једну или више санитарских зона које установи противничка страна има право да захтева да једна или већи број посебних комисија контролишу да ли зоне испуњавају услове и обавезе које поставља споразум о њиховом формирању, и у том циљу члановима тих комисија мора се омогућити, у свако доба, слободан приступ зонама, па чак и стални боравак у њима, као и све потребне олакшице како би били у стању да врше своју дужност контроле. Ако овако формиране комисије установе чињенице које би им изгледале противне одредбама Споразума о успостављању санитарских зона, исте имају мандат да одмах о томе обавесте Силу којој припада зона и да јој поставе рок од највише пет дана да уочене неправилности исправи, а такође, о истоме ће комисије известити и противничку страну, уз подразумевајућу чињеницу, да ако Сила којој припада зона не поступи по опомени која јој је упућена, противничка страна може изјавити да није више везана Споразумом у погледу те зоне. И коначно, све док једна санитарска зона испуњава услове предвиђене споразумом о њеном формирању, она никако не може бити предмет напада, а у случају окупације територије на којој се зона налази, иста ће се и даље поштовати и употребљавати као таква, а окупирајућа Сила може евентуално да измени њену намену, али тек пошто обезбеди судбину лица која су у тој зони прихваћена.

²⁴ Подразумева се да санитарске зоне могу бити обележене и знаком заштите и разликовања из Трећег допунског протокола уз Женевске конвенције, из 2005. године, популарно названим Црвени кристал. Видети: Петровић, М. *Црвени кристал – знак заштитице из Трећег допунског протокола уз Женевске конвенције о заштити жртва оружаних сукоба*, *Перјаник*; Полицијска академија, Подгорица, број 6, 2008, стр. 93–96.

САНИТЕТСКЕ ЗОНЕ И МЕСТА И МЕСТА БЕЗБЕДНОСТИ

Одредбе о санитарским зонама и местима и местима безбедности, које су систематизоване у чл. 14. Четврте женевске конвенције, готово су идентичне са одредбама о успостављању санитарских зона и места, а које су обрађене у претходном излагању. Из тог разлога, у даљем тексту, приказати ћемо само разлике које постоје између ових двеју врста зона.

Прва суштинска разлика односи се на круг лица у чију корист се формирају санитарске зоне и места и места безбедности. Док се санитарске зоне и места формиране на основу одредби чл. 23. Прве женевске конвенције формирају за потребе збрињавања рањених и болесних припадника оружаних снага стране у сукобу, санитарске зоне и места и места безбедности имају улогу збрињавања знатно ширег круга лица, у који спадају рањени, болесни, немоћни, старе особе, деца испод петнаест година, бремените жене и мајке са децом испод седам година – једним именом: све у оружаном сукобу најрањивије категорије лица. Овде је приметно и одређено старосно рангирање појединих категорија заштићених лица, при чему додатно појашњење захтевају две категорије: деца испод петнаест година и старе особе. Старосна граница од петнаест година за децу је постављена управо из разлога да би се смештањем деце у поменуте зоне избегла њихова присилна регрутација и њихово коришћење у војним операцијама, а што је у другој фази женевске кодификације добило и свој правни израз у чл. 77. Првог допунског протокола, којим се потписницама налаже да предузму све могуће мере да деца, која нису навршила петнаест година, не суделују директно у непријатељствима, и да се уздрже од њиховог регрутовања у своје оружане снаге; као и у чл. 4. Другог допунског протокола²⁵ којим се без постављања старосних граница, једноставно стипулише да *деци не сме бити дозвољено да учествују у непријатељствима*.²⁶ Одредбе о заштити деце, као и бременитих жена и мајки са децом до седам година додатно су појачане и чл. 50. Конвенције, којим се предвиђа да у случају окупације, окупациона сила не сме да спречава погодности установљене у корист ових категорија лица, а међу побројаним погодностима налази се и заштита против последица рата, што у коначном значају да окупациона сила мора поштовати зону, а ако жели да јој промени намену, онда претходно мора збринути сва лица која се у њој налазе, дајући при том предност деци, бременитим женама и мајкама са децом до седам

²⁵ Текст Другог допунског протокола видети у: *Извори међународног хуманитарног права*, Југословенски црвени крст, Београд, 1999, стр. 247–256.

²⁶ *Ibid.*

година. У погледу старих особа, текст чл. 14. не поставља доњу границу на основу које би се могло утврдити да ли нека особа спада у ову категорију, али коментатори Конвенције²⁷ сугеришу да, иако то треба оставити дискреционој оцени стране која формира зону, као логичан избор се намеће старост од шездесет и пет година и више, пошто је то уобичајена животна доб за одлазак у пензију, а и оријентирна старосна граница након које код већине људске популације животни процеси успоравају и опадају.

Друга разлика која се уочава код зона формираних на основу чл. 14. Четврте женевске конвенције у односу на зоне формиране по чл. 23. Прве женевске конвенције односи се на начин обележавања граница зоне. Док је у претходном случају предвиђено да се обележавање врши знаком црвеног крста / црвеног полумесеца, код санитетских зона и места и зона и места безбедности, према чл. 6. Прилога бр. 1 уз Четврту женевску конвенцију²⁸ исте морају бити обележене косим црвеним пругама на белој основи постављеним на ивицама зона и на зградама, а зоне намењене искључиво рањеницима и болесницима могу се обележавати и устаљеним знацима црвеног крста и црвеног полумесеца, и као и у претходном случају, ноћу се ове зоне и места могу обележавати и одговарајућим осветљењем.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Оружани сукоби, колико год то супротстављене стране настојале да избегну, неминовно погађају и лица која нису борци, или нису више борци. Међународно хуманитарно право је развило богат систем заштите свих категорија ових лица, а део тог система свакако су и овде анализирани заштићене зоне и места. Концепт заштићених зона, који је на основу овде наведених примера свакако оправдао своје постојање, ипак има и одређене недостатке. Први од њих је већ *prima facie* уочљива дисперзивност заштићених зона у различитим документима, и у складу са тим њихова обимна номенклатура. Други недостатак је свакако начин обележавања заштићених зона, где је за поједине врсте зона предвиђен знак којим исте треба обележити, док је код других то остављено сукобљеним странама да се између себе договоре. Трећи недостатак је мали ниво овлашћења која имају непристрасне хуманитарне организације, које служе

---

²⁷ Видети: *Commentary IV Geneva Convention*, International Committee of the Red Cross, Geneva, 1958, стр. 126.

²⁸ Текст Прилога видети у: *Извори међународног хуманитарног права*, Југословенски црвени крст, Београд, 1999, стр. 169–171.

само да пружи добре услуге странама у формирању заштићених зона и у надзору над спровођењем одредби споразума о успостављању зона, што је у садашњем тренутку бујања и пораста значаја различитих међународних и наднационалних организација недовољно. Четврти и свакако највећи недостатак је непостојање адекватног система успостављања заштићених зона и места у ситуацијама немеђународних оружаних сукоба. Неутрализоване зоне које се могу формирати у овој врсти сукоба немају прецизно дефинисан правни основ, па се до њега мора долазити посредним путем, преко појединих упућујућих одредби, чиме се на терену може доћи у ситуацију да супротстављене стране не желе да имплементирају одредбе хуманитарног права о заштићеним зонама, пошто исте *stricto sensu* нису део правила којима се регулишу односи између страна у немеђународном оружаном сукобу.

Сви поменути недостаци би могли бити отклоњени усвајањем једног обавезујућег међународно-правног документа у ком би се објединила и времену прилагодила сва правила о заштићеним зонама и местима. Те промене би свакако требале обухватити увођење једног општег назива за све зоне и места, на пример – зоне и места искључени из војних операција; затим увођење заједничког протективно-дистинктивног знака за зоне, при чему се црвени кристал због своје идеолошко-религијске неутралности може прихватити као добро решење; наравно, у склопу модернизације правила свакако би требало ојачати улогу непристрасних међународних хуманитарних организација, можда чак до те мере да одређене зоне, привременог карактера, могу формирати и управљати њима и без сагласности страна у сукобу; и коначно, проширити обавезност примене тако усвојеног документа и на немеђународне оружане сукобе.

Ако будући кодификациони напори у области хуманитарног права понуде нека оваква или слична решења, биће то сигуран знак да ће у неким будућим оружаним сукобима заштита жртава рата бити издигнута на виши ниво.

ЛИТЕРАТУРА

- Вучинић, З., *Међународно рајно и хуманиитарно право*, ВИЗ, Београд, 2001.
Извори међународног хуманиитарног права, Југословенски црвени крст, Београд, 1999.
- Јончић, В., *Међународно хуманиитарно право* Правни факултет, Београд, 2010.
- Ковачевић, Д., Ђурчић, Б., *Париска мировна конференција и мировни уговори из 1947. године*, Stylos, Београд, 1996.
- Обрадовић, К., Шаховић, М., Деспот, М., *Међународно хуманиитарно право – развој, примена, санкције*, БЦЈП, Београд, 2002.

- Перазии, Г., *Међународно райно право*, ВИНЦ, Београд, 1986.
- Петровии, М., *Међународно райно и/или хуманиитарно право, Право – теорија и пракса*, Нови Сад, број 7–8/2010.
- Петровии, М., *Црвени крисиал – знак заштиише из Треће дојунског протокола уз Женевске конвенције о заштииши жртвава оружаних сукоба*, Перјаник, Полицијска академија, Подгорица, број 6, 2008.
- Pilloud, C.; de Preux, J.; Sandoz, Y.; Zimmermann, B.; Eberlin, Ph.; Gasser, H.; Wenger, C. F.; Junod, S. S.; Pictet, J.: *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*; International Committee of the Red Cross; Martinus Nijhoff Publishers; Geneva, 1987.
- Sassoli, M.; Bouvier, A. A.: *How Does Law Protect in War?*, International Committee of the Red Cross; Geneva, 1999.
- Henckraerts, J. M., Doswald-Beck, L., *Обицајно међународно хуманитарно право – Том I: Правила*, ICRC, 2005.
- Commentary I Geneva Convention*, International Committee of the Red Cross; Geneva; 1952.
- Commentary IV Geneva Convention*, International Committee of the Red Cross; Geneva; 1958.

ZONES AND PLACES UNDER SPECIAL PROTECTION IN THE WAR

Milos Petrovic Ph.D.

State University Novi Pazar – Law Department

S u m m a r y

The provisions of the international humanitarian law have established different forms of zones and places under special protection in the war. Different names, forms and way of establishment of these zones, and their importance related to enabling the endangered group of individuals to more easily overcome war horrors bring us to the need of their theoretical analysis. In this paper the author analyzes basic rules that relate to the protected zones and places, separately for each of them, comparing certain legal solutions where needed. The paper also presents certain shortcomings of the legal legislative in this field, and some remarks on possible directions to improve and modernize humanitarian-legal rules on zones and places.

Keywords: international humanitarian law, non-protected zone, demilitarized zone, zone for victim protection and safe zones